

Šibenik, tlocrt grada
Šibenik, ground plan

**Biserka Tadić
Jagoda Marković
Katarina Horvat-Levaj**

Institut za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu,
Odjel za povijest umjetnosti

Izvorni znanstveni rad
predan 19. 12. 1987.

Analiza sjeveroistočnog dijela povijesne jezgre Šibenika

Sažetak

*Prikaz urbanistički zanimljivog sjeveroistočnog predjela Šibenika sa-
drži sljedeća poglavlja: Odras srednjovjekovnih povijesnih zbivanja na
osnovnu urbanističku strukturu Šibenika, Prostorna organizacija istoč-
nog dijela Šibenika, Građevni razvoj istočnog dijela Gorice (Prigrada),
Prostorna organizacija jednog bloka u Gorici, Slijed izgradnje jednog
bloka u Gorici E II, te Odabrani primjeri izgradnje u bloku.*

*Izgradnja Šibenika – u osnovi srednjovjekovna (Grad, Dolac) – poka-
zuje nepravilnosti i u rasteru mreža komunikacija, i u oblikovanju blo-
kova, a to navodi na postojanje određene spontanosti rasta, koja je u iz-
razitom kontrastu s pravilnim »planiranim« blokovima istočne Gorice.
Upravo je o njima ovdje riječ. Uzroke nastanka takve pravilne izgradnje
pokušali smo interpretirati kroz kraći pregled povijesnih zbivanja i nji-
hovah odraza na oblikovanje gradskog tkiva. Analizom smo utvrdili po-
stojanje dvaju tipova blokova kao i njihovu rasprostranjenost. Upravo
su razlike u izgradnji ovih dvaju tipova blokova rezultat mijena struktu-
re stanovništva: onog koje živi u reprezentativnijim prostorima, okup-
ljeno oko jezgara kao što su sakralni kompleksi ili bratovštine, te onog
usitnjenih obitelji kojima je dovoljan smještaj u ograničenom prostoru,
pod uvjetom da je izvor njihove egzistencije – zemlja – dovoljno blizu.
Takva se struktura, dakako, očituje i u tipu arhitekture, bilo da izražava
jasne i prepoznatljive odrednice urbanog karaktera, što je slučaj sa sre-
dšnjim reprezentativnijim blokovima Gorice, bilo one pretežno rustič-
ne (i u prostornoj organizaciji i u interpretaciji stilskih pokazatelja), ve-
zane uz niz manjih blokova tik do gradskih zidina.*

*Analizom karakterističnog bloka E II ustanovili smo faze njegove iz-
gradnje uzimajući u obzir sve elemente i uvjete koji djeluju na njegovo
oblikovanje (spajanje srednjovjekovnih parcela – palača Draganić, veza
s bratovštinom i crkvom Sv. Duha i sl.).*

*Napokon, u katalogu smo izborom triju tipičnih objekata bloka E II na-
stojali na konkretnim primjerima istaknuti metodološku opravdanost
sustavnog analiziranja i vrednovanja svakog pojedinog objekta. Jedino
iscrpana i detaljna tekstualna analiza – deskripcija svakoga pojedinog
objekta u gradu – praćena relevantnom dokumentacijom – arhitekton-
skim snimkama tlocrta, presjeka i detalja te arhivskim podacima, može
rezultirati znanstveno utemeljenim zaključcima o razvoju građevinskih
cjelina i slojeva te, konačno, integralne povijesne jezgre.*

Uvod

Znanstveni interes i njemu odgovarajući rezultati u slučaju is-
traživanja povijesnog razvoja Šibenika, obrnuto su proporcio-
nalni sa slojevitošću urbanističkog razvoja njegove povijesne
jezgre i kvalitetom izgradnje u njoj. Šibenik je naime dugi niz
godina bio izvan sustavno planiranoga istraživanja stručnjaka,
ne zbog nedostatka atraktivnosti i posebnosti, već stjecajem
okolnosti, a prije svega zbog pomanjkanja znatnijih materijal-
nih sredstava. Tako su se – zbog opsega građevnog fonda, koji
u cijelosti mora biti brižljivo i detaljno analiziran, kako bi
omogućio jasno sagledavanje slijeda razvoja grada, etapa i di-
namike njegove izgradnje – proučavanja uglavnom svodila na
obradu pojedinih tema ili ličnosti (kao što je to u povodu 500.
godišnjice smrti Jurja Dalmatinca), koje bi tek djelomično za-
hvaćale pojedina stoljeća ili pojedine probleme.

U suradnji sa Zavodom za zaštitu spomenika i Odborom za
graditeljsko nasljeđe Šibenika i uz sufinanciranje Samouprave
interesne zajednice za znanstveni rad SRH, u Institutu za
povijest umjetnosti formira se ekipa koja 1985. započinje rad
na analizi razvoja i valorizaciji povijesne jezgre.*

Prikaz koji ovdje objavljujemo odnosi se na jedan specifičan
dio grada – istočni predio Gorice u čijoj se pretežno srednjo-
vjekovnoj strukturi naziru i znakovi postojanja vrlo ranih za-
četaka osnovne parcelacije. Za ilustraciju smo odabrali specifi-
čan blok E II i tri objekta koje potanko analiziramo.

*

Ekipu sačinjavaju stalni suradnici Instituta, povjesničari umjetnosti:
K. Horvat-Levaj, J. Marković, B. Tadić, te arhitekti: I. Tenšek, D.
Stepinac, M. Stepinac, I. Valjato-Vrus, grupa studenata i apsolviranih
povijesti umjetnosti: J. Armanda, V. Bralić, K. Brigljević, L. Kovač,
M. Mardešić, S. Nikšić, S. Vojković, J. Vukmir, D. Zelić i A. Žmegač.

Detalj vrlo ranoga gradskog obrambenog zida
A detail of a very early city defence wall

Odras srednjovjekovnih povijesnih zbijanja na osnovnu urbanističku strukturu Šibenika

Pretpostavka da je neko manje antičko naselje postojalo na mjestu gdje raste srednjovjekovni Šibenik, može se, zasad, braniti isključivo analogijom sa sličnim naseljima na Jadranu. Logiku kontinuiteta naseljavanja na lokalitetu današnjeg Šibenika bilo bi teško osporiti, iako ni pisani izvori ni najstariji kroničari o njemu ne govore. Slučajno pronađeni antički nalazi još uvijek nisu dovoljan dokaz o egzaktnoj lokaciji, vremenu ili mogućem obimu antičkog naselja.

Prema najranijim sačuvanim dokumentima¹ (vrlo često osporavanima), Šibenik se spominje tek u 11. stoljeću, s počecima srednjovjekovne urbanizacije jadranske obale. Analiza gradskog tkiva ukazuje na nekoliko aglomeracija oblikovanih tijekom navedenog razdoblja, koje su do danas zadržale svoje posebnosti i u tlocrtno-prostornoj strukturi i u karakteru izgradnje. Od šibenskog kaštela (u 14. stoljeću zovu ga Sv. Mihovil, a u 16. Sv. Ana), lociranog na samom vrhu brežuljka što dominira zaljevom, stere se podgrade po padinama prema moru. Ono se sastoji od tri jake jezgre: Dolca, jugozapadno;² Grada, jugoistočno; Gorice, sjeveroistočno, koje ujedno određuju perimetar povijesnog Šibenika. Prostor u zapadnom dijelu Gorice, u blizini romaničke crkvice sv. Krševana,³ upućuje i na postojanje neke vrlo rane faze naselja, što međutim još nije istraženo. Nastariji gradski zidovi Šibenika obuhvaćali su samo središnji dio podgrada,⁴ kako to svjedoče materijalni ostaci i pisani izvori. Da je Šibenik već u 11. stoljeću imao značaj većega utvrđenog naselja (»castrum Sebenici«), potvrđuje dokument o boravku hrvatskog kralja Petra Krešimira u gradu 1066. te

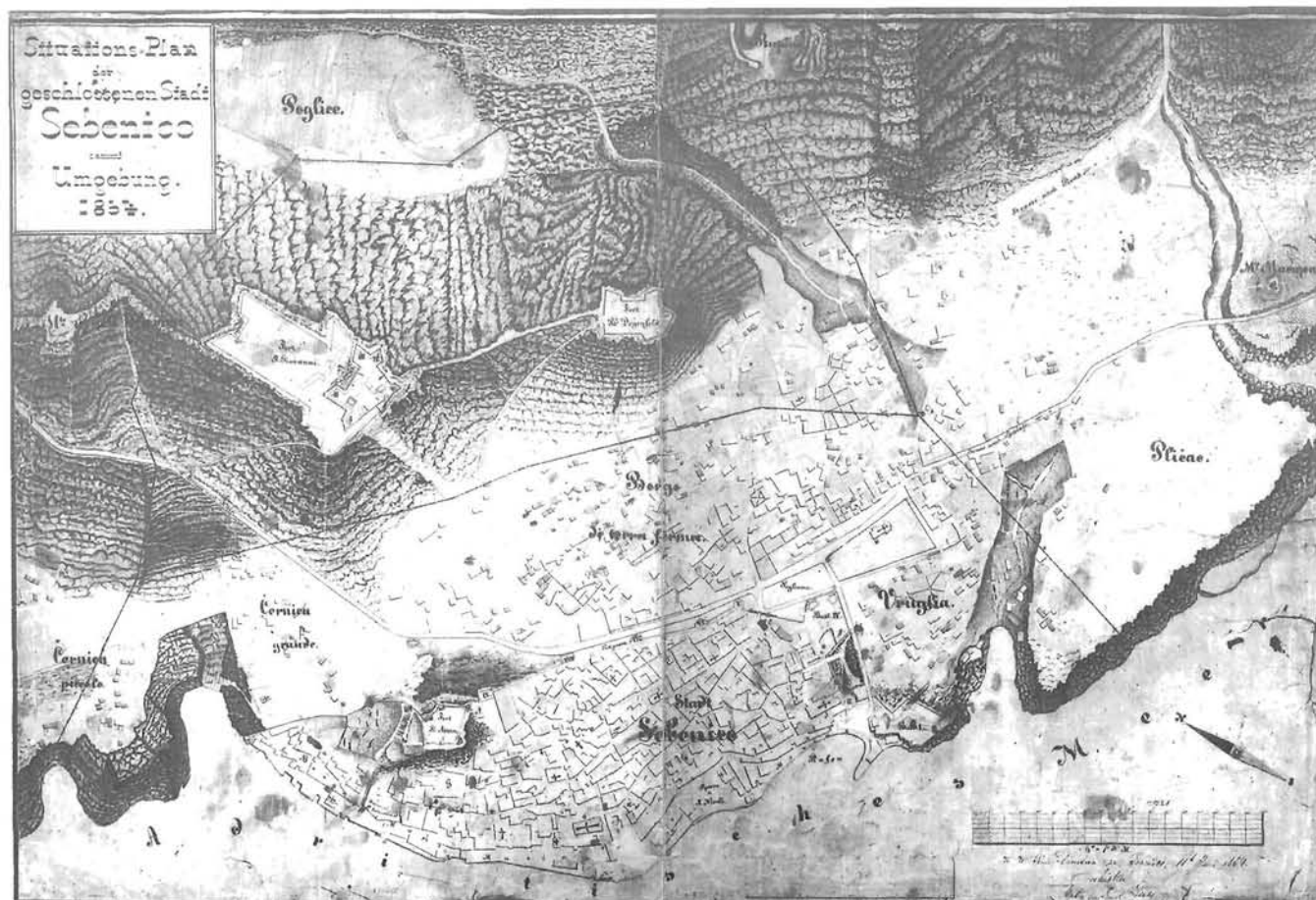

Šibenik, grafika iz 17. stoljeća, prikaz grada s istaknutim sakralnim objektima i pojasom fortifikacija
Šibenik, drawing from the 17th century; the city sacral buildings and a belt of fortifications

Kuća-kula iz 14. stoljeća u »Gradu« (Ulica R. Visiana)
The tower-house from the 14th century in the »City« (R. Visiani Street)

Plan grada iz 1854. godine
An 1854 city map

posjet Dmitra Zvonimira,⁵ koji s pratnjom boravi u gradu 1078.

Povijesno razdoblje 12. stoljeća ovdje je kao i u cijeloj Evropi⁶ obilježeno izrazitim previranjima, borbom za prevlast (Bizant, Venecija, hrvatsko-ugarski kralj, herceg Dalmacije), migracijama, a time neminovno i stvaranjem novih naselja, odnosno novih predjela u postojećim gradovima. Šibenik, koji je u to doba već administrativno središte s vlastitom posadom u utvrdi i građanima u podgrađu, a također i sjedište župe (prema dokumentima o crkvenom saboru u Splitu 1185),⁷ doživljava razaranja, od kojih spominjemo ono iz 1116, kada dužd Ordelafo Faledro razara i naselje i cijeli pojas fortifikacija prema moru.⁸ Međutim, kada godine 1125/26. Venecija spravnjuje sa zemljom Biograd,⁹ stanovnici Biograda naseljavaju se u Šibeniku, i to na prostoru izvan prvotnih zidina, u zapadnom dijelu Gorice, gdje se u to vrijeme gradi crkva sv. Krševana,¹⁰ te u Dolcu, gdje grade mandrač (luka). To stanovništvo predstavlja začetak poznatih šibenskih gusara, koji grad pretvaraju u jedno od najjačih gusarskih središta u Dalmaciji.

U 13. stoljeću Dalmaciju karakterizira formiranje feudalnih odnosa te vladavina hrvatskih velikaša. U Šibeniku, koji u okviru hrvatsko-ugarskog kraljevstva već 1167. stječe svoju nezavisnost, izdiže se potkraj 12. stoljeća knez Domald,¹¹ a u 13. stoljeću velikaši Bribirski. O tadašnjoj moći grada svjedoči uspjeh dugotrajnih nastojanja da se Šibenik proglasi biskupijom 1298. godine, čime ujedno stječe i status »civitas«. ¹² Demografski Šibenik u to vrijeme doživljava naglu preobrazbu,

osobito nakon provale Tatara, kada se zbog snažne ekspanzije gradskog prostora ubrzano mijenjaju odnosi između izgrađenih i neizgrađenih površina u gradu. Jezgre tog naseljavanja u 13. pa i u 14. stoljeću vezane su uz blizinu sakralnih građevina, te uz plemićke kuće-kule, od kojih je sačuvano nekoliko primjera. Tako oblikovane insule trokutnog su ili, češće, izrazito nepravilna tlocrtnog obrisa s probojima što vode iz vijugavih ulica do unutrašnjih dvorišta.¹³

U vezi sa spomenutim proširenjima Šibenika proširuju se i njegove utvrde. Naime, dok su se neki dalmatinski gradovi zadržali unutar perimetara svojih prvotnih fortifikacija (antičkih i ranosrednjovjekovnih), Šibenik u nekoliko navrata pomiče linije svoje zaštite. Raniji građevinski zahvati na ojačanju gradskih zidina s mora i kopna izvedeni su u prvom redu radi zaštite od Venecije, a također i zbog opće nesigurnosti u Dalmaciji tijekom 14. stoljeća, kada Šibenik napadaju Nelipići, ban od Bosne Ivan Cetinski, a građani se sukobljavaju i sa svojim knezom Mladenom Bribirskim. Koliku je važnost imala u Šibeniku djelatnost izgradnje fortifikacija, govori i spremnost da se u ratu s Venecijom 1409. kamen određen za gradnju katedrale žrtvuje za gradnju bedema, a mnoge se općinske nekretnine prodaju u iste svrhe.¹⁴

Nakon 1412. godine, kada Venecija postaje konačnim gospodarom Šibenika, prvorazredni je graditeljski zadatak osiguranje fortifikacijskog pojasa prema zaleđu – zbog opasnosti od Turaka. U tu svrhu Šibenik u nekoliko navrata traži pomoć od Venecije. Nižu se dokumenti koji nedvosmisleno potvrđuju

sudjelovanje velikih sredstava i materijala u gradnji utvrda.¹⁵ Šibenski poslanici u svojim zahtjevima (primjerice 1446. i 1448) i vencijski duždevi u svojim dukalama neprestano su okupirani popravcima i izgradnjama kula.¹⁶ Rezultat tih nastojanja bilo je pomicanje linije bedema u 15. i 16. stoljeću prema sjeveroistoku, čime je obuhvaćen i »planirani« dio srednjovjekovnog Šibenika – istočni dio Gorice (Prigrada).

Kao i ranije spomenuta proširenja gradskog prostora, konačno oblikovanje sjeveroistočnog dijela grada također je rezultat masovnog naseljavanja novog stanovništva. Te migracije započinju već potkraj 14. stoljeća, a osobito su pojačane u 15. stoljeću nakon provale Turaka. U grad se sklanja stanovništvo iz zaleđa, mahom Vlasi, kojima je ovdje naseljavanje bilo ranije zabranjeno. Nakon velike kuge 1398. godine¹⁷ te brojnih požara,¹⁸ oni postaju značajan sloj novog stanovništva, koje postupno prihvaća nova gradska zanimanja, te se s time u vezi

mijenja i način stanovanja. Tako istodobno uz pravilne, planirane, reprezentativne blokove egzistiraju nizovi izrazito ruralnih obilježja, što govori o strukturi upravo onog dijela stanovništva koje doseljava iz zaleđa. Rezultat takvih promjena jest i promjena fizionomije nekih gradskih predjela. Pravilan raster sjeveroistočnog dijela šibenske aglomeracije odredilo je više faktora, a to su u prvom redu novopodignute gradske utvrde i njihov odnos s mrežom komunikacija.

Oblikovanje urbanističke strukture tog istočnoga dijela Gorice i njegovo uklapanje u pojas gradskih fortifikacija u 15. stoljeću, ujedno predstavlja i završetak srednjovjekovnoga građevnog razvoja Šibenika. Time je grad određen i dimenzijom i tlocrtno-prostornom organizacijom. Tek 19. stoljeće prelazi i ruši gradske utvrde, a time simbolično razdire opnu srednjovjekovnog naselja.

(Biserka Tadić)

Bilješke

1 Šibenik se po prvi put spominje u kartularu Sv. Marije u Zadru, kojim se samostanu poklanja kraljevska sloboda – 25. prosinca 1066. Tu su ispravu uručili predstavnicima samostana crkveni velikodostojnici u gradu Šibeniku. O tome:

LUCIUS, *De regno Dalmatiae et Croatiae*, libri sex, Amsterdam, 1666, Liber II, c 15, str. 98; FARLATTI, *Illyricum Sacrum*, Venecija, 1751–1819, V, str. 47; V. NOVAK, *Zadarski kartular samostana sv. Marije*, Zagreb, 1959, str. 243; J. STIPIŠIĆ, M. ŠAMŠALOVIĆ, *Diplomatički zbornik kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije*, Zagreb, 1967; V. NOVAK, »Supetarski kartular«, Zagreb, 1952, str. 106, 259. Spominje se lokalitet Šibenik (1080) kada je zabilježena prodaja robova »comparavi serum qui fuit de Subenzani pro III solodis pro fine«; F. RAČKI, *Hrvatska prije XII stoljeća*, Rad, knjiga 157, str. 130; N. KLAIĆ, *Diplomatička analiza isprava iz doba narodne dinastije*, Historijski zbornik XVII, 1965.

2 *Zuane Michaelis, notar Šibenika*, vol. 2, str. 16 »... in luca de Dolac«, tu su smještene lađe castruma (podatak iz 1414).

3 *Corpus diplomaticus* (CD), CD II, str. 357; CD XII, str. 282.

4 Često se još u 15. stoljeću spominje Sv. Krševan u vezi s utvrdama: »... iuxta murum communis antiquam et iuxta locum ecclesiae St. Grisogoni...«, *Zuane Michaelis, notar Šibenika*, vol. 2, str. 45 i 159.

5 F. RAČKI, *Documenta Historiae Croatiae*, Zagrebiae, 1877, str. 132.

6 H. PIRENNE, *Povijest Evrope*, Zagreb, 1956.

7 F. DUJMOVIĆ, *Postanak i razvoj Šibenika od 1066. do 1409. godine*, Šibenski zbornik, Šibenik, 1976.

8 P. ANDREIS, *Storia della città di Trau*, Split, 1909.

9 LUCIUS, *De Regno...*, str. 32.

10 CD II, str. 357.

11

Prije 1200, jer se u darovnici hercega Andrije, koji u Primorju boravi upravo te godine, spominje knez Domald.

12

Šibenik još samo formalno ne posjeduje sve povlastice civitasa, iako su njegova autonomija i uređenje istovjetni s ostalim dalmatinskim gradovima. Potvrdom biskupije 1298. zadovoljene su vjekovne težnje Šibenika za crkvenom samostalnošću. U toj dugotrajnoj borbi za biskupiju, kroz cijelo 13. stoljeće, pomažu mu najviše knezovi Bribirski, koji Šibenikom vladaju do 1322. godine. CD VII, str. 304; V. KLAIĆ, *Bribirski knezovi*, Zagreb, str. 65.

13

M. PRELOG, M. PLANIĆ-LONČARIĆ, *Cres, građevni razvoj jednog malog starog grada*, Radovi Odsjeka za povijest umjetnosti, br. 4, Zagreb, 1963; S. MURATORI, *Studi per una operante storia urbana di Venezia*, Palladio I i II, Rim, 1959; R. EGLE TRINCANATO, *Venezia Minore*, Milano, 1948, Venezia, 1978; B. TADIĆ, *Rovinj, razvoj naselja*, 1982.

14

D. ZAVOROVIĆ, *Prima parte dell trattato sopra le cose di Sebenico*; Š. LJUBIĆ, *Listine o odnošajih između južnoga Slavenstva i Mletačke republike*, X, MSHSM, JAZU, Zagreb, 1891, str. 277.

15

LUCIUS, *Memorie istoriche di Trau*, Venecija, 1673, str. 323, govori o Jelisaveti, ženi Ludovikovojoj, koja 1382. daje Šibeniku za popravak zidina 1840 zlatnih dukata.

16

Nesistematski i sporadično obrađivana grada u Arhivu Šibenika i u Zadru nije dosad iznijela mnoge dokumente o gradnji javnih objekata, palača i stambenih zgrada. Obradi arhivske građe pristupilo se uvijek i isključivo u okviru određene zadane teme, pa je to neminovno suzilo mogućnost šireg pregleda graditeljskih zahvata u jezgri, ponajprije promjena i proširenja fortifikacija.

17

F. DUJMOVIĆ, *nav. dj.*, str. 110, govori o vrlo važnom dokumentu iz 1398, u kojem se osim podataka o popravcima fortifikacija nabrajaju i ogromne žrtve kuge, koja desetkuje stanovništvo: »... od 94 prezimena koja potpisuju predaju Veneciji 1322. godine, ostaju nakon kuge živa samo petnaestak...«.

18

U dva velika požara 1378. i 1467. izgorjeli su općinski i biskupski arhivi. Tako su nestali dokumentirani dokazi o ranoj gradogradnji koji bi nam bili dragocjeni za rekonstrukciju urbanističkog razvoja grada.

Ogradni zid kompleksa nekadašnjeg samostana templara i benediktinki (Put starog kazališta)
The surrounding wall of the Templar and Benedictine Monastery (The Street of the old Theatre)

Gorica, pravilni blokovi, pogled sa zvonika sv. Ivana
 Gorica, regular blocks, a view from St. John's Belfry

Građevni razvoj istočnog dijela Gorice (Prigrada)

Premda je izgradnja novog poteza fortifikacija na sjeveru predstavljala poticaj za intenzivnije naseljavanje i građevni razvoj sjeveroistočnog dijela grada, njegovo osnovno urbanističko oblikovanje ipak je nešto starije od podizanja novih utvrda, na što nam, osim materijalnih ostataka, ukazuju i pisani izvori, kao i poznata historijska zbivanja. Početke srednjovjekovnog naseljavanja ovog osebujnoga gradskog područja vežemo izravno uz dolazak i izgradnju samostana templara u 13. stoljeću.¹ Naime pošto knez Domald prestaje biti šibenskim knezom (nešto prije 1200. godine), on templarima otima Klis, a u zamjenu im kralj Andrija dariva imanja u Šibeniku. Građani Šibenika ne žele prihvatiti templare, pa ruše castrum u kojem su se smjestili.² To međutim templare nije pokolebalo. Oni se nastanjuju izvan gradskih utvrda, na predjelu današnjeg samostana Sv. Spasa.

Sudbina tog lokaliteta zanimljiva je prije svega zbog kontinuiteta samostana na istoj lokaciji, koji je upravo stoga predstav-

ljao važnu os u oblikovanju gradskog tkiva, formiranja prvih gradskih jezgri ovog dijela naselja. Nakon ukidanja templarskog reda 1312. godine (papa Klement V) tu lokaciju zauzimaju pripadnici Udruženja flagelanata, sve do 1349, kada su i oni ukinuti papinskom odlukom. Plemkinje koje ulaze u samostan isprva žive po regulama Reda sv. Klare, da bi se tek 1493. konačno priključile benediktinkama.³

Samostanski kompleksi, ukoliko su locirani izvan gradskih obrambenih pojasa, u pravilu su fortificirani, pa pretpostavljamo da su upravo ostaci takve samostanske utvrde očuvani na potezu Ulice staroga kazališta. Iako je za templare karakteristično da žive u manjim druženjima od po deset ili dvanaest članova, postoji podatak da su »templarske čete iz šibenske utvrde sudjelovale u borbi protiv Tatara 1242. godine.«⁴

Što se tiče stilskih refleksija koje templari sa sobom donose, teško je precizno utvrditi kako su se one odrazile u krajevima koje su nastavali. Mnogo je objekata porušeno, pa tako i kompleks u Šibeniku. Jedno je sigurno, a to je da su odigrali svoju ulogu u oblikovanju naše romanike i prijelaza na gotiku, jer su

Tlocrt Gorice s istaknutim pravilnim blokovima i važnim sakralnim objektima
The ground plan of Gorica with regular blocks highlighted and some important sacral buildings

upravo u 13. i 14. stoljeću, kada su doselili u Hrvatsku i Dalmaciju, gradili brojne sakralne i uz njih prateće objekte.

Prostorna organizacija sjeveroistočnog dijela Gorice (Prigrada) i odnosi unutar toga gradskog predjela bitno su drukčiji od srednjovjekovnih prostora 13. i 14. stoljeća, koje smo obrađivali na Dolcu, u Gradu ili zapadnom dijelu Gorice. Kako smo naveli, pravilnija mreža komunikacija i drukčiji tip blokova – kvadratični ili pačetvorinasti s unutarnjim dvorištima i ponekim prilazom – s nizom čvrsto postavljenih uličnih tokova isprva na zapadnijem dijelu pokazuju tendenciju zgušnjavanja tkiva, da bi prema istoku postali rahliji. U odnosu prema usitnjenosti i nepravilnosti u drugim dijelovima grada, ovdje se bilježe razlike koje su posljedica jedne drukčije, nove ekonomske i imovinske strukture stanovništva, što dakako ne isključuje mogućnost nasljeđivanja neke još ranije prostorne organizacije i parcelacije.⁵

Pravilnost ovog dijela grada ipak je, čini se, rezultat planirane intervencije koja je očuvana mahom u srednjovjekovnoj arhitekturi 14. i 15. stoljeća, s mjestimično fiksanom romanikom i relativno jednakomjerno rasprostranjenom gotikom, koja ovdje kao prevladava stilski izraz. Neizravno se takva planirana izgradnja potvrđuje i u pisanim izvorima iz tog vremena kakve su knjige *Reformacije Šibenskog statuta*.⁶

Zahvati kasnijih stoljeća (baroka, a osobito 19. stoljeća) svode se uglavnom na takve intervencije koje spajanjem dviju ili više parcela, a one su i danas iz postojećih arhitektonskih snimaka uočljive i prepoznatljive, ipak poštuju granice i perimetre prvobitnih blokova.

(Biserka Tadić)

Bilješke

- 1 Taj je duhovno-vojnički red bio u osobitoj milosti kod Arpadovića, a 1217. postavljen je za Hrvatsku i Dalmaciju poseban namjesnik tog reda. Lj. DOBRONIĆ, *Posjedi i sjedišta templara, ivanovaca i sepulkralaca u Hrvatskoj*, Rad JAZU, knjiga 406, str. 9, 92, 93.
- 2 O reagiranju Šibenčana na odluku o dolasku templara saznajemo iz jednoga kasnijeg pisma pape Aleksandra IV. od 5. VIII. 1255. godine, u kojem se zahtijeva da se Šibenčani pokore templarima. *Šibenski diplomatarij*, Muzej grada Šibenika, 1987, str. 1.
- 3 K. STOŠIĆ, *Benediktinke u Šibeniku*, Croatia sacra, god. 4, 1934.
- 4 Lj. DOBRONIĆ, *nav. dj.*, str. 92.
- 5 Formalna analiza blokova u sjeveroistočnom dijelu Gorice nameće komparaciju s dijelovima naselja u Cresu.
- 6 Godine 1447. donesena je odluka da se bez znanja kneza i njegove kurije ne može srušiti ili izgraditi niti jedna zgrada u gradu: *Knjiga Statuta zakona i reformacija grada Šibenika* (Venecija, tisak Nicolo Moretti, 1608), izdanje Muzeja grada Šibenika, 1982, Knjiga reformacija, str. 264.
Godine 1459. u gradu se osniva odbor od pet plemića za projektiranje i proširivanje ulica (Knjiga VII, str. 280).

Srednjovjekovno zide na objektu u Tršćanskoj ulici
Medieval walls in Tršćanska Street

Gotički portal kapelice nekadašnjeg hospicija sv. Lazara (Ulica J. Bučić)
The Gothic portal of the Chapel of St. Lazarus' Hospitium (J. Bučić Street)

Prostorna organizacija istočnog dijela Gorice (Prigrada)

Dio Gorice (Prigrad) koji obuhvaća naše istraživanje smješten je na sjeveroistočnom rubnom području povijesne jezgre Šibenika. Sa sjevera i istoka seže do poteza gradskih zidina na Pazaru i Poljani, srušenih u 19. stoljeću. Sa zapada je granica Primoštenska ulica – komunikacija koja se sa sjevernih gradskih zidina spušta do Sv. Krševana, dok s juga istraživano područje zatvara istaknuta okosnica, glavna gradska komunikacija u smjeru istok – zapad – Zagrebačka ulica. Ona započinje na gradskim vratima na Poljani, teče prema zapadu do Sv. Krševana, kada se nastavlja kao Kačićeva ulica i pri Sv. Lovri se gubi, odnosno utapa u splet manjih paralelnih komunikacija.

U prostornoj organizaciji cijeloga istočnog dijela Šibenika, napose njegova sjevernog dijela, komunikacija istok – zapad (Zagrebačka ulica) predstavlja jasnu cezuru, uzduž koje se prema sjeveru redaju pravilni blokovi i trgovci s brojnim važnim sakralnim objektima. Te izrazito pravilne blokove, podjednake veličine i gustoće izgrađenosti, zatvaraju sa sjevera Tršćanska ulica i Ulica staroga kazališta, obje paralelne sa Zagrebačkom. Vertikalne komunikacije, koje se u osnovi poklapaju s gradskim vratima, kreću od sjevernoga fortifikacijskog pojasa prema jugu, put središta naselja, ritmički jednakomjerno obrubljuju gradsko tkivo – blokove s istoka i zapada. Na taj je način ostvaren pravilan raster, koji se u gradu nigdje

više ne ponavlja. Tako definirani pravilni gradski blokovi formiraju dva niza, pa iziskuju međusobnu diferencijaciju, a ona je u prvom redu određena položajem unutar gradskog područja. Naime, dva su tipa blokova jasno uočljiva, a razlike se očituju ne samo u njihovoj veličini već i u sadržaju i namjeni objekata unutar njih. Dok je središnji dio, omeđen Tršćanskom i Zagrebačkom ulicom, reprezentativniji s obzirom na okolni prostor – trgove (Krešimirov i Zavorovićev npr.) i prostore unutar blokova, gustoću izgradnje i kvalitetniju arhitekturu – dotle su blokovi smješteni uz nekadašnji gradski zid sve do Tršćanske ulice, prostorno zgusnutiji i zbijeniji, parcele manje, a arhitektura skromnija. U svakom od »velikih« blokova lociran je po jedan sakralni objekt: Sv. Krševan, Sv. Ivan, Sv. Duh, Sv. Spas, jedino u posljednjem, najistočnijem bloku sakralni objekt nije u cijelosti sačuvan. O njemu međutim svjedoče dokumenti o Hospiciju sv. Marije iz 1404, u sklopu kojeg se nalazila kapelica, čiji zazidani portal i danas stoji u Ulici J. Bučić.¹ Sv. Marija Nova ili Nova crkva krajnji je sjeverozapadno smješteni gorički sakralni objekt, oko kojeg se kao oko jednog od nukleusa zbija gradsko tkivo.²

Reprezentativna, »urbanija« arhitektura u središnjim, većim, blokovima odaje karakter izgradnje drčkiji od ruralne arhitekture manjih, sjevernije smještenih blokova. Sakralnu su arhitekturu, vezanu uz samostane, hospicije ili gradske palače, bez sumnje gradili istaknutiji umjetnici i graditelji, kao što je to kod Sv. Ivana i Sv. Duha, o kojima će biti riječi prilikom detaljne analize bloka E II. Anonimni pak majstori djeluju na

Ostaci nekadašnje manirističke palače na Trgu I. Zavorovića
The remains of the manirist palace at J. Zavorović Square

manjim blokovima. Klešu svoje zidarske znakove na rustičnije zamišljenoj i obrađenoj nastambi, na zbijenijem prostoru. Izvorno jednočelijski prostori, način obrade arhitektonskih detalja ili grubo klesana i obrađena površina kvadara, odaju one slojeve stanovništva koji još uvijek nisu sasvim prihvatili gradski način života. Brojna i česta naseljavanja (osobito nakon kuge 1398, pa zatim nakon pustošenja kroz cijelo 14. stoljeće, kada stanovništvo biva desetkovano) konačno su regulirana u knjizi *Reformacija Šibenskog statuta*. Od 1415. dozvoljava se Vlasima, koje su ranije smatrali neprijateljima, jer su napasali stoku na njihovim poljima, naseljavanje na praznim prostorima. Prostori smješteni tik do gradskog zida bili su najpogodniji, jer su najbliži zemlji koju ti stanovnici još uvijek obrađuju, pa je stoga kontrast prema »urbanim« blokovima i profilu njihovih stanovnika to izrazitiji i očitiji.

(Biserka Tadić)

Bilješke

1

M. ŠKARICA, *Zadarski zbornik, Lazareti sv. Lazara i sv. Marije u Šibeniku*, str. 516; ... prijevod testamenta Zanina Barbe, šibenskog građanina, koji velik dio svog imetka ostavlja za gradnju hospitala sv. Marije u ondašnjoj Ulici Sv. Spasa.

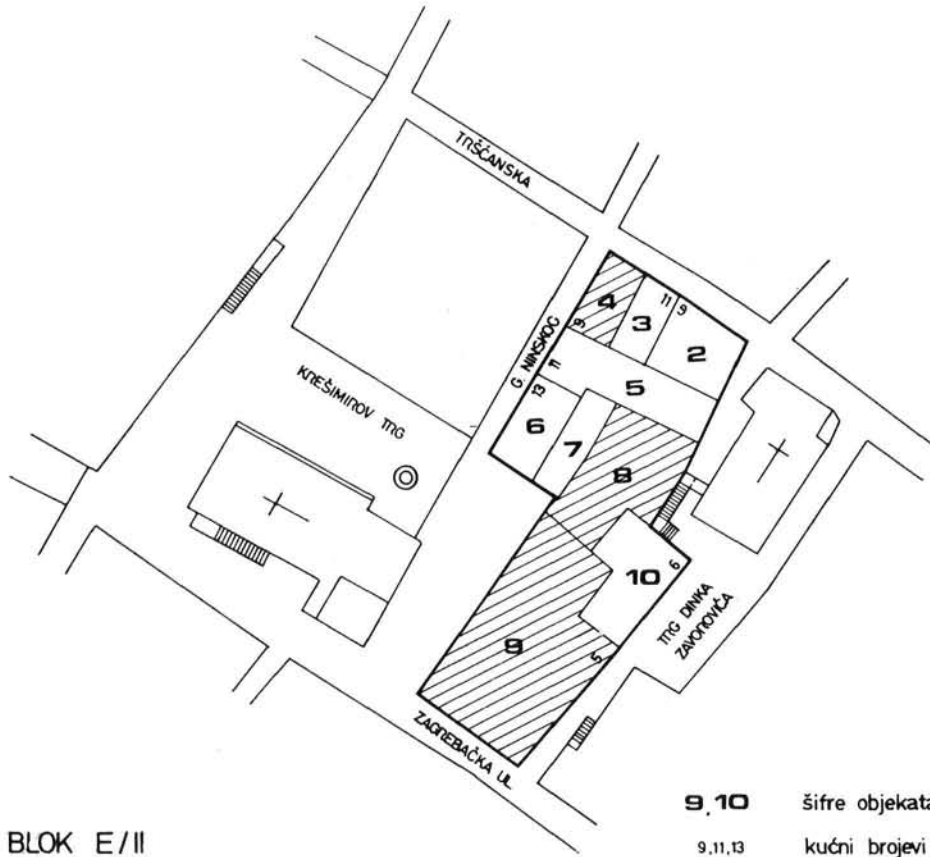
2

Velik broj objekata u neposrednoj blizini Nove crkve nosi na nadvratniku uklesan monogram SMV, što svjedoči o njezinu velikom ugledu i imetku.

Rustični objekt na Gorici sa znakom kosira na nadvratniku ulaznog portala (Ulica B. Kovačevića)
A rustic building in Gorica with a sign of the scythe on the lintel of the entrance door (B. Kovačević Street)

Blok E II (kontaktne zone i obrađivani objekti)
Block E II (the contact zones and restored buildings)

**Prostorna organizacija
jednog bloka u Gorici (E II)**

Blok E II predstavlja karakterističan primjer pravilnog bloka unutar »planiranog« dijela grada – istočne Gorice. Njegova je osnovna karakteristika u tome što je sačuvao dijelove najstarije parcelacije s kraja 14. i početka 15. stoljeća, kada dolazi do pojačanog interesa za organizaciju i izgled grada, a time i do »planirane« izgradnje s pravilnim rasterom ulica. Unutar bloka nalazi se nekoliko objekata izrazite vrijednosti, što je rijedak slučaj u ovoj zoni grada, gdje je uglavnom nestalo reprezentativne, profane arhitekture. Riječ je o gotičko-renesansnom objektu Bratovštine Sv. Duha, ugaonjoj, renesansnoj palači i gotičko-renesansno-baroknoj palači Draganić, a na nekima od njih (Bratovština Sv. Duha i palača Draganić) uočljivo je djelovanje vodećih majstora, angažiranih na sakralnim objektima u neposrednoj blizini.

Blok E II zaprema ključnu poziciju u sjeveroistočnom dijelu grada, gdje prolaze glavne komunikacije i formiraju se važni trgovi. Naime s južne i sjeverne strane »zatvaraju« ga Zagrebačka i Tršćanska ulica, dok javni prostori – Krešimirov trg pred Sv. Ivanom (ranije »Piazza dell'erbe«) i Trg Dinka Zavorovića pred Sv. Duhom (tradicionalno sastajalište članova te bratovštine) – čine granicu bloka s njegove zapadne i istočne strane. Oni su tijekom povijesti mijenjali svoju fizionomiju, o čemu nam svjedoče samo neki škrti fragmenti, rijetko sačuvani dokumenti i dragocjene zabilješke gradskih kroničara. Tako je na mjestu gdje se danas nalazi crkva sv. Ivana, u drugoj polovici 14. stoljeća podignuta crkva Sv. Trojstva, o kojoj nemamo nikakvih podataka, osim da je u 15. stoljeću u tri navrata re-

Reljef Boga Oca ugrađen na objektu Bratovštine Sv. Duha (8) – zapadna fasada
The relief of God the Father built in on the Brotherhood of the Holy Spirit building (8) – west facade

konstruirana nakon uzastopnih požara (1446, 1458. i 1485. godine).¹ Teško je zaobići podatak koji govori o izboru lokacije za gradnju nove katedrale. Godine 1428. gradski knez s predstavnicima gradskog vijeća odredio je mjesto za gradnju nove katedrale u istočnom dijelu grada, na trgu gdje se nalazila crkva Sv. Trojstva.² Međutim dvije godine kasnije isto je vijeće tu odluku poništilo i donijelo novu, o gradnji katedrale na mjestu ranije, skromne crkve sv. Jakova, koja je otpočela 1431. godine.³

Da se situacija na trgu kroz stoljeća više puta mijenjala, najbolje nam svjedoče stari zapisi i dokumenti. Tako Miagostović piše u svojim »Cronacama«⁴ da se u neposrednoj blizini crkve sv. Ivana, na suprotnom uglu, nalazi uzidan arhitrav s prikazom Sv. Trojstva i likom Ivana Krstitelja te simbolom »Agnus Dei« (za pretpostaviti je da je riječ o fragmentu s ranije crkve Sv. Trojstva).⁵ Od toga danas nema nikakvih tragova, a nije sačuvana niti zgrada pred kojom se nalazilo prostrano dvorište, s velikim portalom nad kojim je reljef »Agnus Dei«, Kristov monogram i uklesana godina 1606. (sjedište Bratovštine sv. Ivana).⁶ Međutim, s istočne strane trga, na zapadnoj fasadi Bratovštine Sv. Duha, i danas je ugrađen reljef »Boga Oca«, pripisan Ivanu Pribislaviću,⁷ majstoru vanjskog stepeništa što vodi u kor crkve sv. Ivana. Na susjednoj palači Draganić (ranije se spominje kao kuća patricijske obitelji Cosserrich-Teodosio),⁸ renesansna, figuralna plastika portala (andeoske glave) vrlo je bliska reljefnom prikazu anđela na renesansnom prozoru crkve sv. Ivana.

Posred trga nalazi se zdenac, rad domaćeg majstora Ivana Skoka, izveden 1725. godine, po narudžbi Bratovštine sv. Ivana (nestao mu je jedino reljef »Agnus Dei«).⁹ Krsto Stošić navodi u svojim rukopisima da su u blizini crkve sv. Ivana od 1557. do

1748. bili vrtovi (»vrtlišća«),¹⁰ a tek kasnije dobiva naziv »Zeleni trg« (»Piazza dell'erbe«).¹¹ Poput ostalih dalmatinskih gradova, tako i u Šibeniku, uz brojne crkve unutar grada oblikuju se veći ili manji trgovi (Campi, Campielli), na kojima se odvijao vrlo dinamičan ritam života. Na njima se trgovalo različitim robom, a bila su to i mjesta okupljanja i javnih rasprava oko odluka šibenskih pučana.

Ono što je odredilo granicu bloka s njegove istočne strane jest crkva Sv. Duha i mali trg pred njom.¹² Zahvaljujući dokumentima pouzdano se zna da je u vrijeme obnove crkve 1592. godine (nakon oštećenja u požaru 1458) isti majstor Antun Nogulović radio i na obnovi kamenog stepeništa, prislonjenog uz kuću bratovštine, koje se na podestu prvog kata proširuje u »most« između crkve i dvorane. Taj sklad povezanih objekata, koji se održao do danas, narušen je kasnijom dogradnjom gornjih etaža. Arhivska dokumentacija međutim svjedoči o nekim bitnim promjenama potkraj 15. stoljeća. Tako je odobrenjem gradskog kneza 1494. otpočela gradnja dvorane ispod koje se nalazila konoba »na dvojna vrata prema dvjema ulicama«,¹³ a nešto kasnije je (1495) neki Luka Petelinović prodao bratovštini usku kuću u neposrednoj blizini.¹⁴ To nam otvara mogućnost za određene pretpostavke, o kojima će biti više riječi u analizi razvoja bloka.

S istočne strane trga nalazila se palača Dinka Zavorovića, povjesničara i znanstvenika. Preostaje nam jedino da vjerujemo Krsti Stošiću, koji piše da je bila »krasan spomenik kasne renesanse s karakterističnim brojnim prozorima«.¹⁵ Danas čitamo samo natpis iz 1568. godine, kao jedinu uspomenu na ono što je vrijeme pregazilo, a ljudi uništili.

(Jagoda Marković)

Bilješke

1 V. MIAGOSTOVICH, *La città di Sebenico*, Atti e memorie della società Dalmata di storia patria, vol. VI, Roma, 1969, str. 49.

2 P. KOLENDIĆ, *Šibenska katedrala pre dolaska Orsinijeva 1430–1441*, Narodna starina, sv. 8, knj. III, br. 2, Zagreb, 1924.

3 Lj. KARAMAN, *U šibenskoj katedrali*, Zagreb, 1931.

4 V. MIAGOSTOVICH, *nav. dj.*, str. 57.

5 V. MIAGOSTOVICH, *nav. dj.*, str. 58.

6 V. MIAGOSTOVICH, *nav. dj.*, str. 58.

7 I. FSKOVIĆ, *Utjecaji i odrazi Jurja Dalmatinca u Šibeniku*, Radovi Instituta za povijest umjetnosti, god. 1978-1982, br. 3–6, str. 116.

8 V. MIAGOSTOVICH, *nav. dj.*, str. 58.

9 K. PRIJATELJ, *Arhitekt Ivan Skoko i domaći majstori šibenskog baroka*, Zbornik zaštite spomenika kulture, knj. III, sv. 1, Beograd, 1953, str. 105.

10 K. STOŠIĆ, *Rukopisi – Ulice i djelovi grada*.

11 K. Stošić napominje da se pod istim imenom javljaju i trg kod »Varoških vrata« (danas zgrade kazališta) pa mali trg pred kućom Smoljanović i stari »pazar« uz današnju Ulicu bratstva i jedinstva.

12 U velikom požaru 1458. izgorio je veći dio grada s nekoliko crkava i samostana, među kojima i crkva Sv. Duha (»Ecclesia Sancti Spiritus Etiam Combusta«). Crkvene su vlasti odlučile crkvu rekonstruirati, a posao povjeriti Ivanu Pribislaviću (inače bratimu Sv. Duha), koji je u to vrijeme radio s Firentincem na vanjskom stepeništu crkve sv. Ivana. Crkva se međutim godinama samo »krpala«. Tek intervencijom Antuna Nogulovića izveden je projekt obnove i radovi su započeli 1592. godine.

13 K. STOŠIĆ, *Crkva i bratovština Sv. Duha u Šibeniku*, Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku, sv. L (1928–29), Split, 1932, str. 411.

14 K. STOŠIĆ, *nav. dj.*, str. 411.

15 U Stošićevim rukopisima (u poglavlju pod naslovom »Zgrade i palače«) navodi se podatak da je crtač Josip Lučić izradio crtež i naert objekta prije njegova rušenja 1927, te ga poklonio Gradskom muzeju. Kroničar je još zabilježio da je kuću kupio pekar Zenić, izmijenivši je iz temelja, tako da ni konzervatorski organi ni šibenska općina (koja je nudila vlasniku 12.000 din) nisu mogli spriječiti rušenje.

Gotički most između Bratovštine i crkve Sv. Duha
The Gothic bridge between the Brotherhood and the Holy Spirit Church

Slijed izgradnje jednog bloka u Gorici (E II)

Specifičan tlocrtni oblik bloka – dva četverokuta locirana u pomaku – uvjetovan je, kako je već spomenuto, ranijom pozicijom crkava Sv. Trojstva (Sv. Ivan) jugozapadno i Sv. Duha sjeveroistočno, uz koje su formirani trgovi što nisu dozvoljavali ravnomjerno širenje bloka.

Parcelaciju ovog bloka, kao i cijelog sjeveroistočnog »planiranog« gradskog predjela, može se datirati u 14–15. stoljeće, a i najstariji sačuvani arhitektonski elementi bloka E II ne sežu ranije od tog razdoblja. Gotovo u čitavom bloku prepoznaje se usitnjena srednjovjekovna tlocrtna struktura, koja međutim ipak pokazuje neke razlike ovisno o vremenskom toku nastanka i lokaciji unutar samog bloka. Tako se najstarijima (14. stoljeće) mogu smatrati male kvadratične čestice u južnom dijelu uz Ulicu i Trg Dinka Zavorovića. Na suprotnoj strani tog juž-

nog dijela, uz Krešimirov trg s crkvom sv. Ivana, čestice su znatno dublje, što i odgovara njihovom reprezentativnijem položaju. Može se pretpostaviti da su i te čestice prvotno bile manje, te je time i spomenuti trg, na kojem se u početku 15. stoljeća namjeravalo graditi novu katedralu,¹ bio prostraniji. Kada se 1428. odustalo od gradnje katedrale na toj lokaciji,² čestice su vjerojatno produžene na pročelnoj strani, zadobivši današnje dimenzije. U sjevernom dijelu bloka sačuvane srednjovjekovne parcele malih su površina i specifičnog izduženog oblika – kraća im je strana ulična fasada. U sredini bloka vrlo uska i dugačka čestica (objekt 7) ukazuje na ranije postojanje prilaza s Krešimirova trga, koji je omogućavao osvjetljenje i komunikaciju u tom najširem dijelu bloka. Tu pretpostavku, kao i druge hipoteze o izvornoj organizaciji središnje zone bloka – eventualno unutrašnje dvorište u produžetku prilaza – treba će se provjeriti istraživanjima.

Iz ranijih faza razvoja bloka E II, osim parcelacije, sačuvane su i pojedine zone pročelja palače Draganić (objekt 9) s gotičkim otvorima šiljastih lukova (14. i 15. stoljeće), te objekt 4, renesansnih stilskih karakteristika (15. i 16. stoljeće).

Potkraj 15. stoljeća izvršene su još neke promjene u tlocrtno-prostornoj organizaciji bloka. Naime 1494. u istočnom dijelu ovog, prvotno pretežno stambenog, bloka, podiže se zgrada Bratovštine Sv. Duha s dvoranom na prvom katu (objekt 8), koja kamenim mostom komunicira s crkvom.³ Nepravilan »L« tlocrt, razmjerno velika površina, kao i ostaci nekih ranijih struktura (uski hodnik do cisterne) ukazuju da je zgrada bratovštine objedinila vjerojatno dvije građevne čestice. To na stanoviti način potvrđuje i ugovor bratovštine iz 1495. o kupnji susjedne uske kuće,⁴ premda je moguće da se taj dokument odnosi i na ranije spomenuti prilaz bloku, na kojem je također naknadno izgrađena kuća koja je priključena bratovštini (objekt 7). Međutim, sudeći po oblikovanju fasade te kuće na mjestu prilaza (sličnom oblikovanju fasade zgrade bratovštine na toj strani), njezino pripajanje bratovštini izvršeno je vjerojatno u 16. stoljeću.

Kasnije izmjene u organizaciji bloka E II svode se uglavnom samo na spajanje pojedinih objekata u težnji za dobivanjem većeg stambenog prostora. Tako se u 16. stoljeću povezuju dvije kuće u južnom dijelu bloka, na Krešimirovu trgu, o čemu svjedoči prizemna zona njihova pročelja s renesansno-manirištičkim portalom.

U razdoblju baroka (18. stoljeće) radikalno su obnovljeni objekti južnog dijela bloka, gdje su vršena nova objedinjavanja, što je i oblikovno naglašeno sličnim rješenjima fasada.

Veliku izgradnju i obnovu ovaj blok doživio je u 19. i 20. stoljeću, kada su mnoge njegove kuće od temelja ponovno podignute. Tadašnja pregrađivanja, spajanja i nadograđivanja (npr. nadogradnja dva stambena kata nad dvoranom bratovštine u 19. stoljeću) ukazuju na određenu prenapučenost, te s time povezano opadanje razine kulture stanovanja. Jedini zahvat tog doba nešto reprezentativnijeg karaktera jest konačno povezivanje svih objekata južnog dijela bloka u veliku palaču Draganić (objekt 9), no ti su prostori zbog kasnijih pregradnji i lošega građevinskog stanja u velikoj mjeri izgubili prvotnu vrijednost. Iduća degradacija pojedinih zgrada u bloku osobito je pojačana u naše vrijeme (probijanje predimenzioniranih izloga dućana, nadogradnje u zonama krovništva te krajnje neprimjerena obnova renesansne kuće br. 4).

(Katarina Horvat-Levaj)

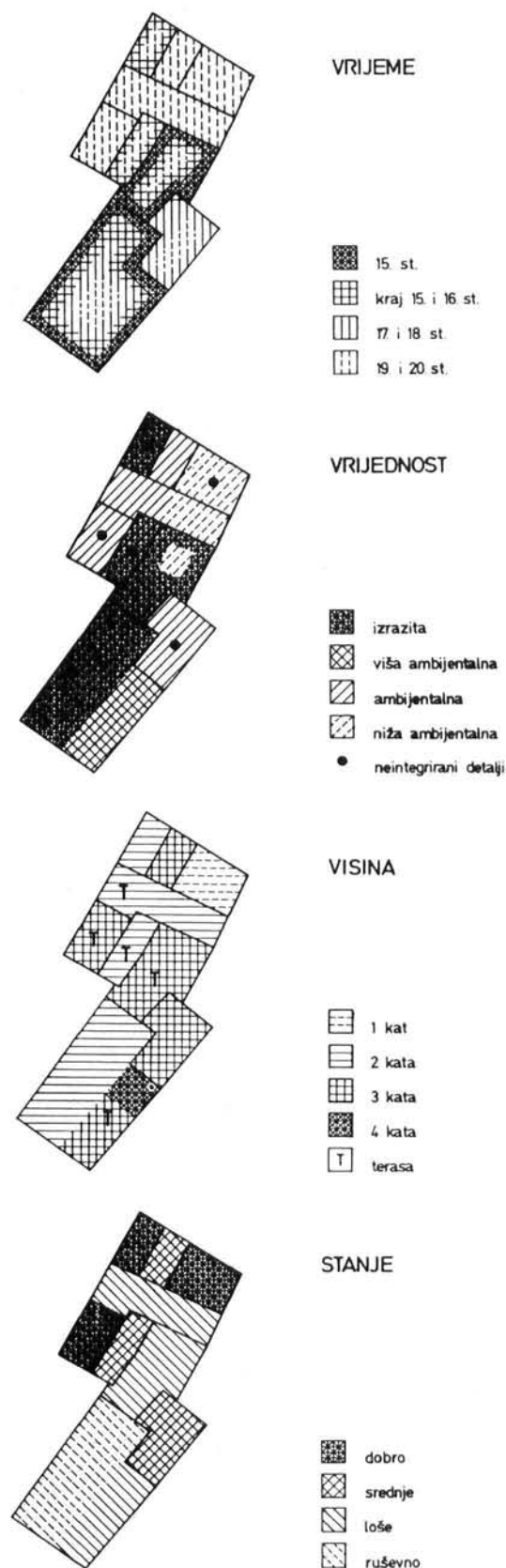
Bilješke

1 P. KOLENDIĆ, *Šibenska katedrala pre dolaska Orsinijeva 1430–1441*, Narodna starina, sv. 8, knj. III, br. 2, Zagreb, 1924.

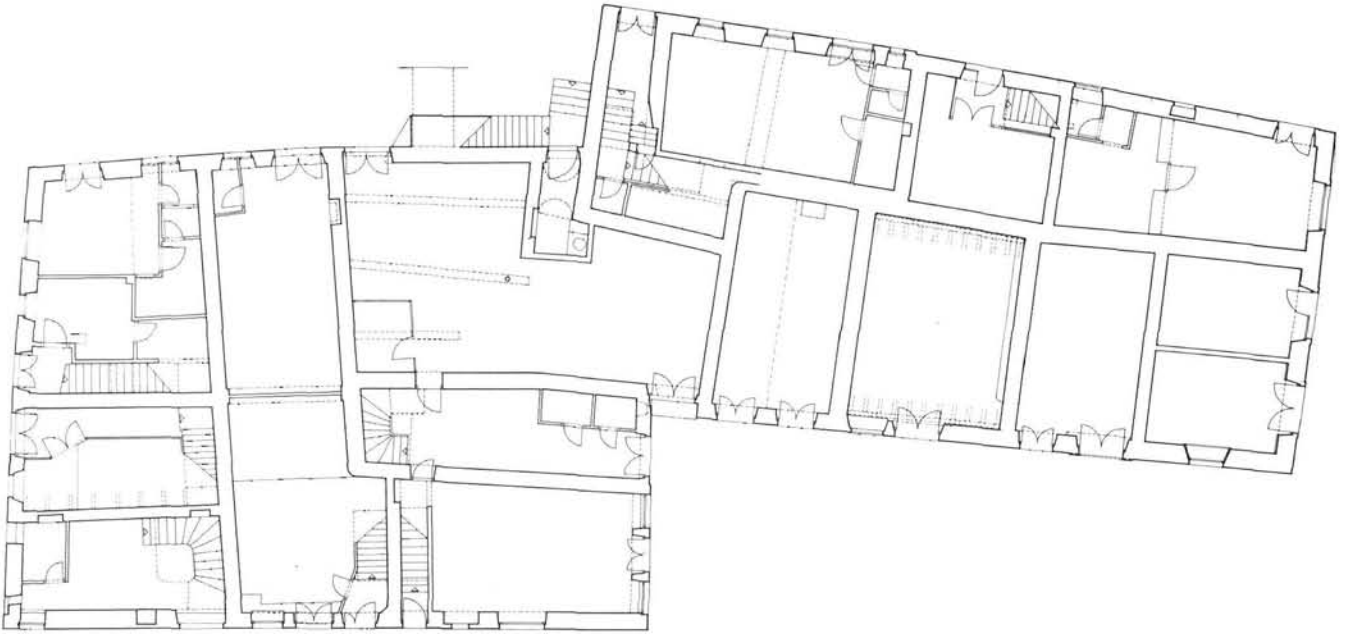
2 P. KOLENDIĆ, *nav. dj.*

3 K. STOŠIĆ, *Crkva i bratovština sv. Duha u Šibeniku*, Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku, sv. L/1928–29, Split, 1932.

4 K. STOŠIĆ, *nav. dj.*

Blok E II – prikaz obrađenih kategorija: vrijeme, vrijednost, visina, stanje
Block E II – the categories shown: Time, Value, Height, State

Blok E II – tlocrt prizemlja
Block E II – the ground plan

Odabrani primjeri izgradnje u bloku

Objekt 4, Ulica Grgura Ninskog 2

Analiza razvoja i arhitektonske osobine

Ovaj dominantno renesansni objekt s ranijom gotičkom fazom, čitljivom uglavnom u tipu parcele i na sjevernoj plohi fasade, smješten je na sjeverozapadnom uglu bloka, tako da dvjema fasadama – istočnom i južnom – graniči s objektima 3 i 5.

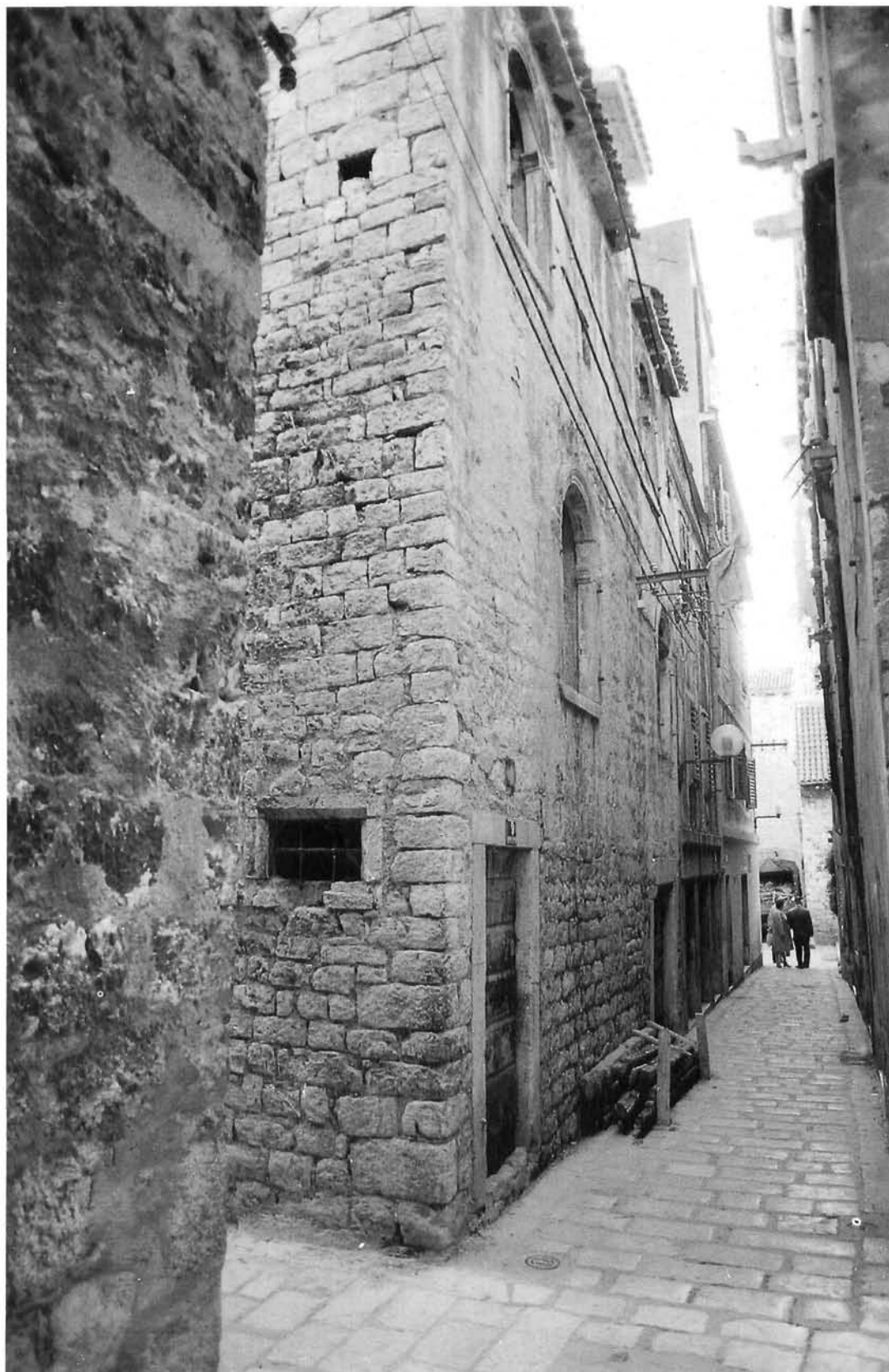
Za vrijeme terenskih istraživanja objekt je bio ruševan, odnosno u fazi čišćenja i priprema za obnovu. Tom su prilikom uklonjene sve preostale izvorne pregrade kao i vertikalna komunikacija, tako da je objekt ogoljen sve do vanjske ljuske (jedini ostaci i podaci o tlocrtnoj artikulaciji sačuvani su na starim fotografijama Zavoda za zaštitu spomenika, ali nepotpuno). To je ujedno sve što je prepoznatljivo od izvornog oblika objekta, a govori s obzirom na analogiju sa susjednim parcelama o kontinuitetu srednjovjekovne parcelacije u Tršćanskoj ulici, pa i cijelome bloku i istočnom području Gorice.

Srednjovjekovna faza u obradi plohe najjasnije se očituje na sjevernoj fasadi, na kojoj, osim vrlo pravilno slaganih kamenih slojnica urađenih od manjih, tipično srednjovjekovnih kvadara grublje obradene površine, postoje i ostaci srednjovjekovnih otvora. U prizemnoj je zoni položen pačetvorinasti gotički prozor odsječenih unutarnjih rubova i portal sasvim neobičnih dimenzija i okvira. Oba su otvora danas tako pregrađena i oštećena, da su izgubila svaku stilsku i građevnu osobitost. Prema starijim fotografijama, a i stanju zatečenu na terenu prije obnove, portal dosta neuobičajenih dimenzija i proporcija (sličan nalazimo u bloku F II) generira vjerojatno iz tipa portala koji služi za iznošenje mrtvaca. S obzirom da su na glavnoj, zapadnoj fasadi postojala dva portala, prihvatljiva bi bila pretpostavka o jednoj posebnoj namjeni tako obradene i smještenog portala (uz sam rub sjeverne fasade). Portal je bio vrlo pažljivo obrubljen kamenim kvadrima, slaganim u slojnice, koje funkcioniraju kao dovratnici (danas su na njega nakalemljeni cementni okviri). Ostali su otvori na sjevernoj fasadi mijenjani u nekoliko navrata, ali ne posjeduju neke izra-

zite stilske oznake. Da je tijekom stoljeća bilo izvršeno nekoliko popravaka i preinaka, govore i reške u visini I. kata, gdje su cijele partije zida pregrađivane i mijenjane. Slične reške i ostatke prepravaka nalazimo na zapadnoj fasadi, i to mahom donjim dijelovima, dok je predio I. i II. kata smišljeno komponiran sa po dva asimetrično postavljena renesansna prozora. Upravo takvo postavljanje otvora, u pomaku, kao i njihova izrazito bogata i lijepo obradena plastična dekoracija (uvelike oštećena) stavlja ovaj objekt u red vrlo vrijednih renesansnih ostvarenja u gradu. Lučni završetak prozora – pomno obrađeni i profilirani doprozornici kanelirani su i u donjoj trećini ispunjeni – završava akroterijem i rozeticama. Kapitelnina zona otučena je na prozorima gornje etaže, ali se prepoznaje profil s dvostruko valovitim obratom unutar svijetloga otvora. Na sastavu luka i doprozornika s vanjske je strane isklesan motiv cvjetne rozete (gotovo sasvim otučen).

Po svojoj urbanističkoj, stilskoj i tipološkoj vrijednosti, obradi zidnih ploha, ritmiziranju ploha na zapadnoj fasadi, kvalitetnoj dekoraciji, ovaj je renesansni objekt jedan od vrednijih u gradu, posebice u ovom bloku, a pretrpio je recentnu pregradnju, koja predstavlja pravi primjer neodgovarajućeg zahvata u kvalitetno historijsko tkivo. (Faze »asanacije i rekonstrukcije« objekta imali smo prilike pratiti prilikom niza terenskih obilazaka.) Ne samo da zbog ruševnog stanja dozvoljena slobodna interpretacija unutarnjeg prostora, tj. ranija prostorna organizacija, koja je mogla i morala biti rekonstruirana na osnovi ostataka, nije poštivana, već je i neprimjerenim zahvatima uništena i vanjska ljuska objekta. Danas je naime objekt potpuno građevinski obnovljen, ali uništen kao spomenik. Neodgovarajućim materijalom (u betonu izveden luminar) i nespretnim grubim fugiranjem koje kamene slojnice i njihov raster pokriva debelim slojem žbuke, negiranjem izvornih otvora, dodavanjem dovratnika izvedenih u cementu, »krpanjem« kamenih otvora na ranom, gotičkom prozoru, također na sjevernoj fasadi, upotrebom crveno oličene stolarije, koja ne samo da ne odgovara već nosi i obilježja neprihvatljive pomodnosti, svrstava ovaj objekt u red onih rekonstrukcija koje ocjenjujemo kao prvorazredni promašaj.

(Biserka Tadić)

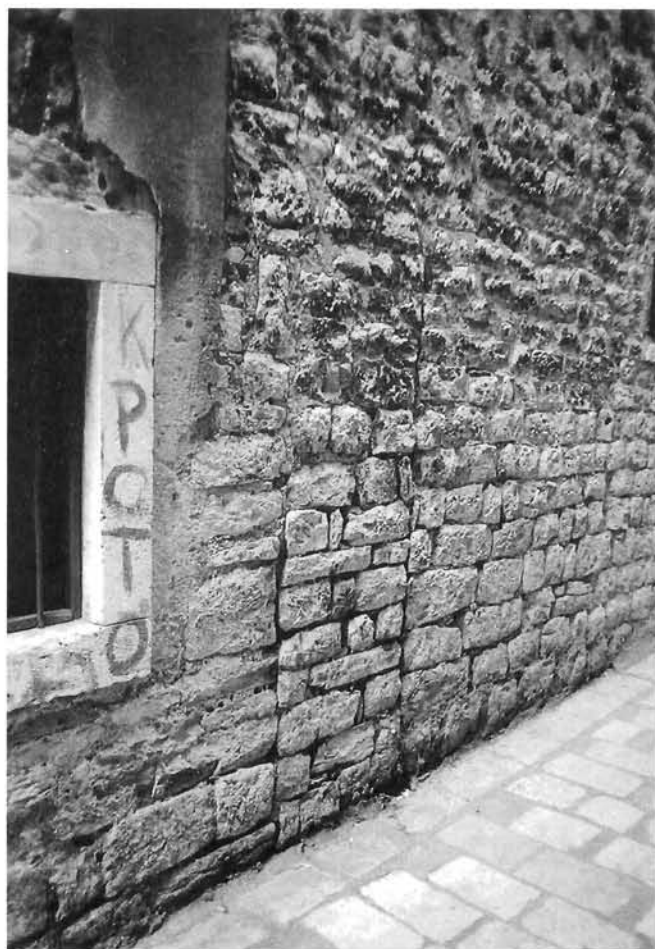

Renesansna gradska kuća (4) pogled sa sjeverozapada
A Renaissance city house (4), a view from the north-west

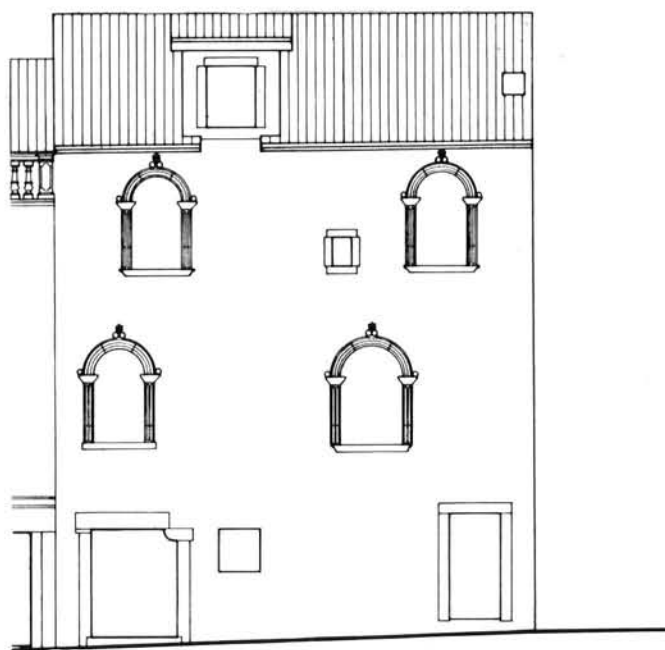
Renesansna gradska kuća, renesansni prozor na zapadnoj fasadi
A Renaissance city house, a Renaissance window on the west facade

Renesansna gradska kuća, zazidani portal na sjevernoj fasadi
A Renaissance city house, the walled-in portal on the north facade

Renesansna gradska kuća, dio sjeverne fasade s karakterističnom strukturom zida i gotičkim prozorom
A Renaissance city house, part of the north facade with characteristic wall structure and a Gothic window

Zapadna fasada renesansne gradske kuće
The west facade of a Renaissance city house

Bratovština Sv. Duha

Trg Dinka Zavorovića 6 (objekt 8)

Analiza razvoja i arhitektonske osobine

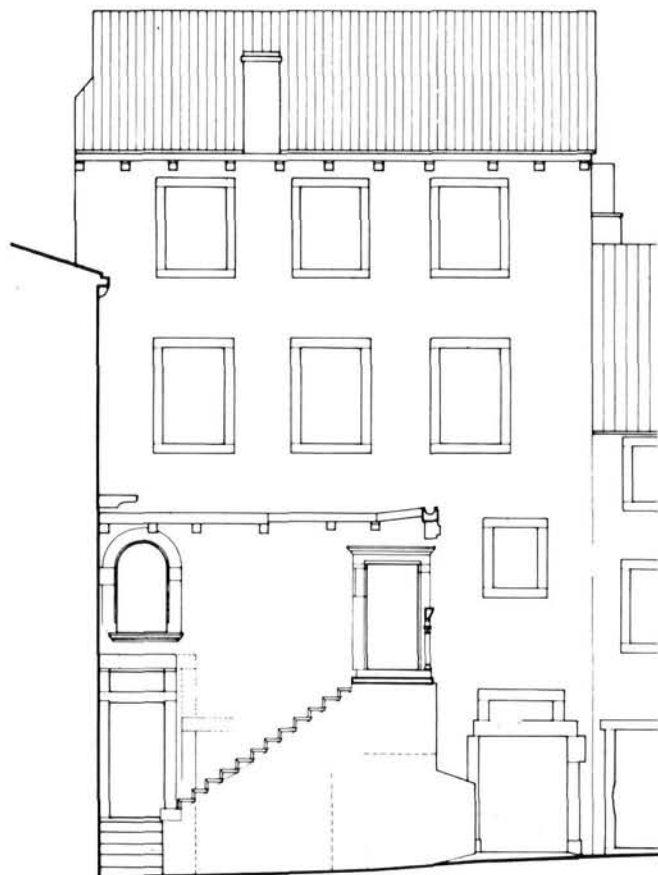
Objekt je izgrađen potkraj 15. stoljeća, kada dolazi do određenih promjena u prostornoj organizaciji cijelog bloka. Nepravilan tlocrt, razmjerno velike površine, ukazuje na mogućnost objedinjavanja dviju ranijih čestica, što na neki način potvrđuju i dokumenti o gradnji dvorane bratovštine (1494) ispod koje se nalazila konoba »na dvoja vrata prema dvjema ulicama« te ugovor (1495) o kupnji uske kuće u neposrednoj blizini.

Riječ je o važnom objektu s obzirom na njegovo značenje u urbanističkom i građevinskom razvoju bloka. Smješten je usred bloka, s dvije slobodne fasade, od kojih je zapadna orijentirana na Krešimirov trg, riješena u jednoj osi, a istočna, prema Trgu D. Zavorovića, vanjskim stepeništem i kamenim »mostom« komunicira s crkvom Sv. Duha. Organizacija unutrašnjeg prostora prizemlja i prvog kata svojim nepravilnim oblikom odgovara položaju objekta unutar bloka. Tako je jugoistočni zid u prizemlju zakošen, zbog položaja susjednog objekta (10), što se ponavlja i na prvom katu. Uz južni rub objekta nalazi se prostorija izduženog, pravokutnog oblika, nadsvođena polukružnim, bačvastim svodom i grlom bunara uz jugozapadni rub objekta. Ova, kao i brojne druge cisterne u gradu, imala je, po svemu sudeći, javnu namjenu, a time i mogućnost pristupa izravno s ulice ili trga. Kameno stepenište, prislonjeno uz istočnu fasadu, vodi u dvoranu bratovštine na prvom katu. I ovdje, kao i u prizemlju, naglašena je kosina južnog, graničnog zida, a na mjestu pod kojim je cisterna, nivo poda znatno je izdignut i prekriven betonom. Iznad toga, uz jugoistočni rub zida strši kamena greda koju podržavaju dvije konzole (ostatak odvoda sa cisternu). Na sjevernoj strani prostorije nalazi se izdignuto ognjište, ispunjeno kamenim pločama i natkriveno napom koju podržava drvena greda.

Do stambenog prostora na drugom i trećem katu vodi trošno, drveno stepenište, smješteno unutar južnog, susjednog objekta (10), dok je prostorna organizacija naknadnim pregradnjama poremetila osnovnu tlocrtnu shemu.

Zapadna fasada, orijentirana na Krešimirov trg, sasvim je uska, s rasporedom otvora u jednoj osi, koji sežu gotovo do rubova objekta. Arhitektonska plastika u zoni prizemlja i prvog kata pokazuje stilska obilježja renesansnog razdoblja. Tu stilsku kategoriju potvrđuje niz detalja: ulaz u prizemlju (naknadno proširen ubačenom lijevom konzolom), nad gredom nadvratnika (s unutrašnjim rubom u obliku obloga štapa) nadsvjetlo s koso klesanim rubom natprozornika i doprozornika. Površina okvira fino je klesana s uskim sljubnicama na spojevima. Iznad nadsvjetla, u izduženom, trolisnom okviru smješten je reljef s prikazom »Boga Oca«, koji u lijevoj ruci drži knjigu, a desnom (oštećena) blagoslivlja (pripisano Ivanu Pribislaviću). Prozor prvog kata ima istaknutu, profiliranu klupčicu, položenu na konzolama. Ravni doprozornici s profiliranim kapitelnim zonama nastavljaju se u obli luk ukrašen, po vanjskom rubu, dekoracijom »žioke na raboš« (djelomično prekriven žbukom). Prozor je naknadno zatvoren željeznom rešetkom. Kasnija dogradnja drugog i trećeg kata istaknuta je pomakom izvan zidne plohe i položena na drvenu, ožbukanu gredu.

Istočna fasada (prema Trgu D. Zavorovića) rasporedom vrata i prozora u prizemlju i prvom katu ne slijedi određenu simetriju, koja je provedena u gornjim etažama (u tri vertikalne osi). Dva su ulaza u zoni prizemlja; južni je povišen za pet kamenih stepenica (koje se nakon odmorišta nastavljaju do ulaza na

Istočna fasada Bratovštine Sv. Duha (8)
The east face of the Brotherhood of the Holy Spirit

Bratovština Sv. Duha, renesansni prozor na zapadnoj fasadi
The Brotherhood of the Holy Spirit, a Renaissance window on the west facade

Bratovština Sv. Duha, ulaz u spremu na istočnoj fasadi
The Brotherhood of the Holy Spirit, the entry to a supply room on the east facade

prvom katu), a sudeći prema promjenama u strukturi zida, vidljivoj reški i ostacima ranijeg otvora, vrata su naknadno sužena. Jasno se razabire da je obrada kamenog bloka puno finija od ove današnje. Istoj kvaliteti obrade pripada i prozor iznad vrata te portal na prvom katu, dok je onaj u sjevernom dijelu prizemlja većih dimenzija a manje kvalitetan u obradi kamenog bloka.

Izrazitu vrijednost objektu daje upravo kameno stepenište s proširenjem »mosta« na prvom katu, koji vezuje dvoranu s crkvom Sv. Duha. Potkraj 16. stoljeća (1592) dovršen je nacrt obnove crkve, kada isti majstor (Antun Nogulović) radi na obnovi prizidanog stepeništa.

Na rubovima stepenica vide se okrugli i kvadratični otisci baza stupića, ranije kamene balustrade. Podest pred ulazom u prvom katu proširuje se u »most« popločan velikim, kamenim pločama, ranije vezanim olovnim sponama, sudeći po vidljivim tragovima. S vanjske, sjeverne strane balustrada na »mostu« ima četiri izvorna stupića, tri novija (dobro klesana) pa dva izvorna i jedan noviji. Baze su im profilirane i postavljene

na kvadratičnom, tankom postamentu, dok ravno tijelo stupića završava stiliziranim, lisnatim kapitelom. Medusobno su povezani trolisnim, gotičkim lukovima između kojih su ispune ukrašene plitkim rozetama.

Gusto profilirana greda ograde dekorirana je dijamantnim vršcima. U strukturi zida, pod desnim dijelom balustrade, vidi se jaka konzola koja je ranije podržavala podest.

Iznad kamenog oluka (nad prvim katom) koji prihvaća vodu s crkve, nastavlja se treća i četvrta etaža iz kasnijeg vremena dogradnje (19. stoljeće), a prozori ravnih, kamenih okvira slijede ritam od tri vertikalne osi.

S obzirom na značenje ovoga objekta u urbanističkom i građevinskom razvoju bloka, te na njegov smještaj i orijentaciju, kako na trg i crkvu Sv. Duha (s kojom je funkcionalno vezan) tako i na trg pred crkvom Sv. Ivana, objekt ima izrazitu spomeničku vrijednost u zoni prizemlja i prvog kata, dok kasnija dogradnja (drugog i trećeg kata) pripada nižoj ambijentalnoj kategoriji vrijednosti.

(Jagoda Marković)

Palača Draganić

Objekt 9, Dinka Zavorovića 5

Analiza razvoja i arhitektonske osobine

Palača Draganić nastala je postupnim spajanjem pet objekata, smještenih u dva nasuprotna niza južnog dijela bloka E II. Parcelacija objekata potječe iz 14–15. stoljeća, a spomenuto objedinjavanje odvijalo se od 16. do 19. stoljeća. Cjelokupna palača zaprema čitavu širinu bloka te ima tri fasade, od kojih je zapadna na Krešimirovu trgu glavna. Zapadni dio palače visok je dva, a istočni tri kata.

Tlocrtni oblik palače – dva paralelna četverokuta različite dužine i širine – rezultat je prethodno spomenutog povezivanja objekata, kao i različitih dimenzija parcela u zapadnom i istočnom nizu bloka. Naime, u zapadnom nizu, gdje su objedinjena tri objekta, čestice su dublje nego u istočnom nizu, gdje su spojena samo dva objekta. U oba niza čestice koje zapremaju ugaonu poziciju približno su dvostruko veće površine od ostalih. Od prvotnih objekata sačuvani su granični zidovi na gotovo svim etažama. Raniji slijed spajanja objekata može se približno rekonstruirati jedino po rješenju fasada – u 16. stoljeću povezuju se vjerojatno južni i srednji objekt u zapadnom nizu, a u 18. stoljeću priključuje im se i treći objekt na toj strani, te se tada možda međusobno spajaju i istočni objekti. Prilikom konačnog objedinjavanja u 19. stoljeću nastala je današnja organizacija unutrašnjeg prostora palače, kojoj i dalje osnovu čine granice prvotnih objekata.

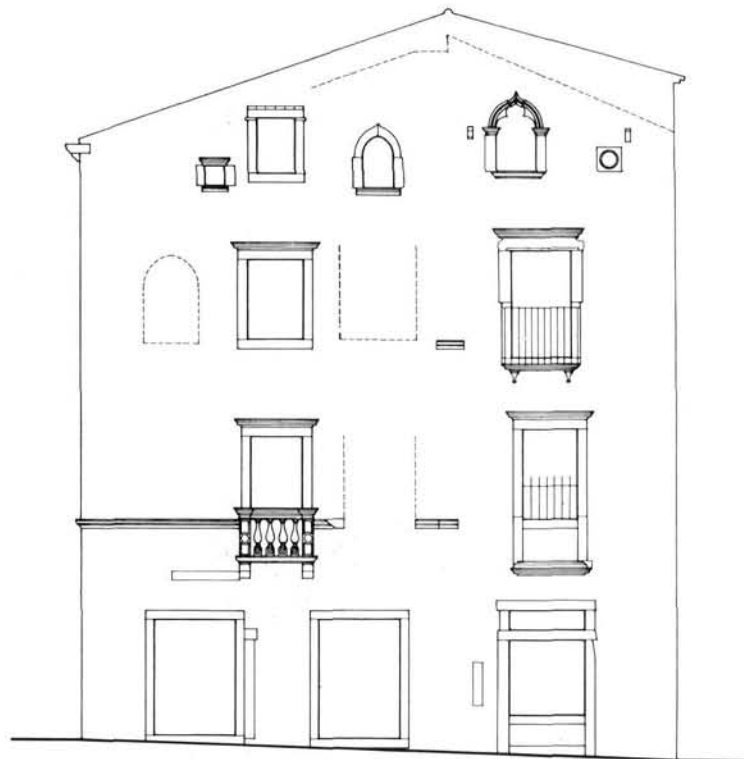
Prizemlje palače podijeljeno je na sedam osnovnih prostorija – četiri zapadno i tri istočno. U 19. stoljeću gotičko-renesansni portal sjeverne prostorije u istočnom dijelu postaje glavni ulaz u palaču, a probojem stubišnog kraka kroz nekadašnji granični zid ostvaruje se veza ulaznog prostora s novooblikovanim zajedničkim drvenim stubištem u sredini istočne strane palače. Zapadni dio palače međutim zbog već spomenute veće površine parcela, kao i oblikovanja renesansnih otvora prizemlja iz 16. stoljeća, ima znatno reprezentativniji karakter. Ti renesansni otvori od posebnog su značenja i zato jer ukazuju na raniju namjenu dviju središnjih prostorija. Južna, u koju vodi bogato dekorirani portal bila je predvorje,¹ a druga prostorija s nešto jednostavnijim portalom služila je kao skladište.

Prvi kat palače bio je »piano nobile«. Visina tog kata nešto je veća od ostalih. Unatoč brojnim recentnim pregradnjama, raniji tlocrtni raspored (iz 19. stoljeća) ostao je prepoznatljiv. Na istočnoj je strani prostrano predvorje sa stubištem (južno) i manja prostorija (s podom na višoj razini jer je ispod nje jednodnostorni mezanin). Zapadni reprezentativni dio kata zaprema velika dvorana (južno), te još dvije prostorije, sve međusobno povezane širokim vratima postavljenim u istoj osi.

Prostorna organizacija drugog kata slična je kao i na prvom (osim što predvorju i dvorani na prvom katu ovdje odgovaraju po dvije prostorije). Tlocrtni raspored niskog trećeg kata istočnog dijela palače čine tri prostorije.

Složena građevna povijest palače posebno dolazi do izražaja na njezinoj vanjštini: po različitim strukturama zida od kamenih kvadara i reškama te po stilskim karakteristikama otvora, nastalih u vremenskom rasponu od 14. do 20. stoljeća.

Zapadno pročelje palače s nekadašnjim glavnim portalom desno i portalom skladišta lijevo od središnje osi, te šest prozorskih osi na katovima, razmjerno je pravilne kompozicije. Današnji izgled pročelja oblikovan je u dvije osnovne faze – spomenuti su otvori prizemlja iz 16. a prozori katova iz 18. stoljeća.

Palača Draganić (9), južna fasada
Draganić Palace (9), the south facade

Glavni portal ističe se fino klesanim kamenim pravokutnim okvirom ukrašenim »oblim štapom« uznemirene površine posredstvom motiva isprepletenih traka, te »biserom« i astragalom, a na blokovima koji, omeđujući nadsvijetlo, nose vijenac s ovulusom, dentima i listovima, javljaju se i vrlo kvalitetni reljefni prikazi dviju andeoskih glava između krila. Figuralna plastika, te veći dio ornamentalnog repertoara renesansnih su stilskih karakteristika, ali izuzetno obilje dekoracije kao i dominantni motiv »oblog štapa« atektonske obrade, odaju mani-rističke osobine.² Ulaz u skladište ima glatko klesani kameni okvir s »oblim štapom« uz pravokutni svijetli otvor, a neposredno uz njega nalazi se horizontalno izduženi prozor skošenog kamenog okvira (iz iste faze). Ostali otvori prizemlja pribijeni su u 20. stoljeću.

Veliki barokni prozori na katovima uokvireni su ravnim kamenim gredama i profiliranim vijencima. Uz neke od njih vidljive su reške prozora iz faze prije barokne obnove.

Južna bočna fasada zabatno je završena, ali zabat nije simetričan jer se njegov vrh nalazi na mjestu spoja dvaju starijih objekata, od kojih je zapadni širi. Današnja organizacija fasade u zoni katova s dvije osi otvora (svaka pripada po jednom objektu) nastala je u 18. stoljeću, na zabatu su sačuvani i raniji prozori iz 14. i 15. stoljeća, dok su otvori prizemlja promijenjeni u 19. i 20. stoljeću. Različito oblikovanje baroknih otvora na katovima spomenutih dvaju ranijih objekata (kameni balkon s balustrama i prozor zapadno, te »francuski« prozor i balkon istočno) pokazuju da u baroku objekti još nisu činili cjelinu. Na rješenje zone katova iz vremena prije barokne obnove upućuju ostaci profiliranog vijenca i reške velikih zazidanih otvora u sredini, te reške zazidanih gotičkih otvora šiljastog luka uz rubove fasade. O mogućem izgledu potonjih govore

Palača Draganić, presjek, zapadna fasada
Draganić Palace, cross section, west facade

Palača Draganić, zapadna fasada s Krešimirova trga
Draganić Palace, west facade viewed from Krešimir's Square

Palača Draganić, renesansno-maniristički portal na zapadnoj fasadi

Draganić Palace, Renaissance-Manneristic portal on the west facade

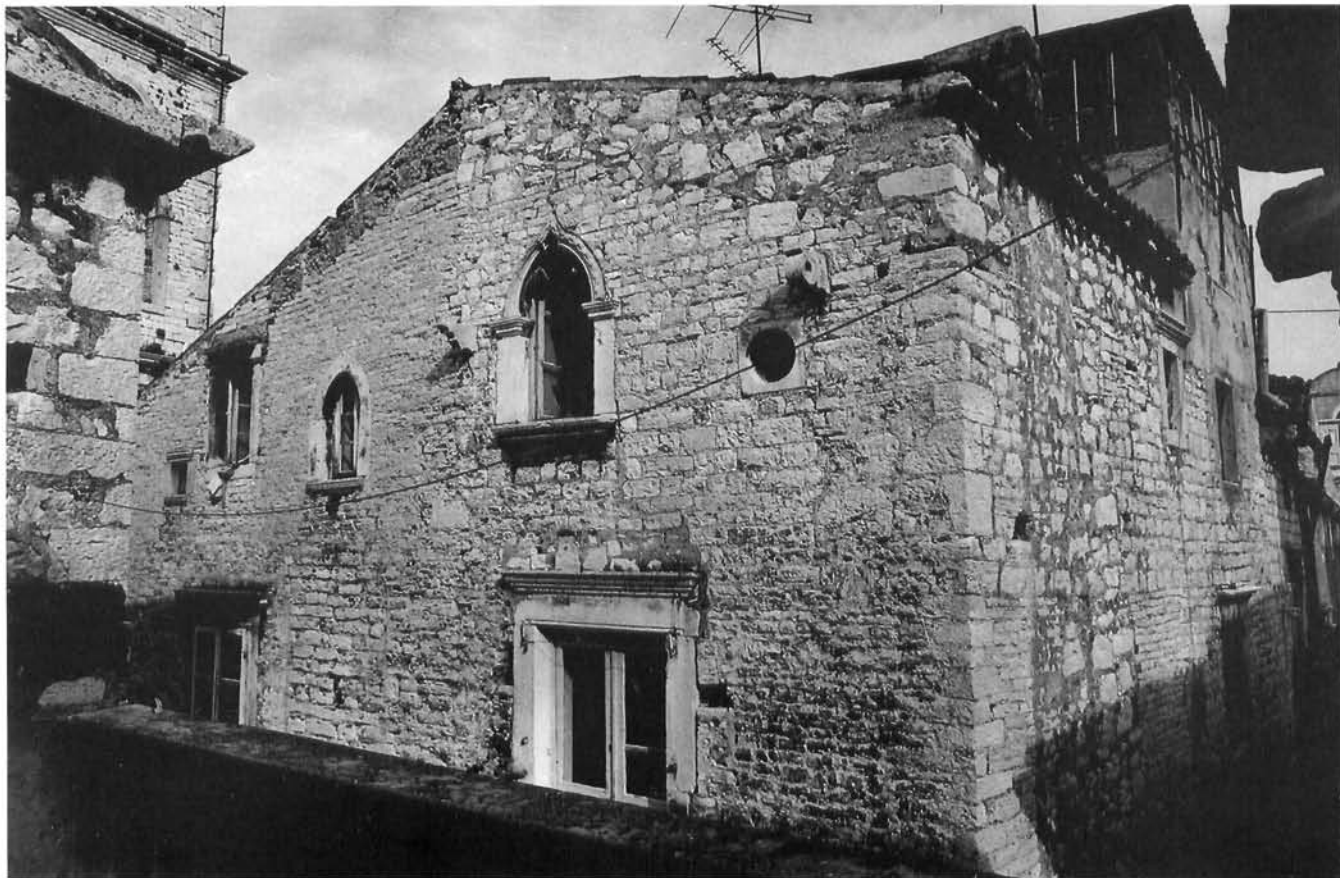

Palača Draganić, detalj anđela s portala na zapadnoj fasadi
Draganić Palace, an angel, detail from the west facade portal

Crkva sv. Ivana, renesansni prozor na južnoj fasadi
A window on the south facade of St. John

Palača Draganić, južna fasada
Draganić Palace, south facade

sačuvani prozori zabata iz te faze: ranogotička monofora šiljastog luka (zapadno), te gotička monofora sa šiljastim lukom trokutastih ispusta (istočno), koja je vjerojatno i dislocirana na sadašnji položaj s nižih katova.

Na istočnoj fasadi nekadašnje dvojstvo objekata također nije prilikom njihova objedinjavanja prevladano, a različito oblikovani otvori potječu od 15. do 20. stoljeća.

Uži dio istočne fasade, koji je pripadao sjevernom objektu, raščlanjen je otvorima u jednoj glavnoj osi, od kojih treba istaknuti gotičko-renesansni kameni portal, danas ulaz u stubište palače, s »oblim štapom« uz svijetli otvor i višestruko profiliranim kapitelima, te balkon na drugom katu s kasnobaroknom »košarastom« ogradom od kovanog željeza.

Širi južni dio iste fasade u više je navrata mijenjan, što u prizemlju pokazuju fragmenti kamenih okvira i reške zazidanog ulaza. Katovi su rastvoreni baroknim prozorima poredanim u osi, a lijevo od njih u strukturi zida vidljivi su obrisi nekadašnjeg kamina, te ostaci gotičkih otvora.

Poviše istočne fasade, u sredini te strane krova, podignuta je na početku 20. stoljeća natkrivena ostakljena terasa.

Pojedini dijelovi velike palače Draganić, kao i pojedini zahvati u dugom vremenskom rasponu njezine građevne povijesti, nisu jednake arhitektonske kvalitete. No, u cjelini gledano, njezin je reprezentativniji zapadni dio kvalitetniji i po prostornoj organizaciji i po oblikovanju fasada. Što se tiče valorizacije pojedinih zahvata s obzirom na njihov vremenski sijed, raniji

arhitektonski elementi (14–16. stoljeće) pokazuju višu kvalitetu od onih kasnijih. Izuzetnom kvalitetom ističe se renesansno-maniristički portal, koji po finoći klesanja i bogatstvu dekoracije predstavlja osebujno ostvarenje tog stilskog razdoblja u okviru cijelog Šibenika.

(Katarina Horvat-Levaj)

Bilješke

1

Unutar perimetra predvorja nalazilo se po svemu sudeći stubište, a i nakadašnji objekti u istočnom nizu sačuvali su tragove vertikalnih komunikacija iz doba prije definitivnog povezivanja u jedinstvenu palaču (manji sjeverni objekt imao je stubište uz sjeverni bočni zid, a stubište većeg južnog objekta bilo je na mjestu današnjeg).

2

Raznorodnost pojedinih elemenata portala upućuje i na pretpostavku da je on komponiran od dijelova različitog porijekla i vremena nastanka (renesansna figuralna plastika i vijenac iz 15. stoljeća i maniristički dovratnici iz 16. stoljeća). U tom je pogledu osobito interesantna njegova figuralna plastika (andeoske glave), po motivu i načinu klesanja vrlo slična reljefnom prikazu anđela na potprozorniku renesansnog prozora (15. stoljeće) obližnje crkve sv. Ivana, nedavno pripisanog Nikoli Firentincu (I. BABIĆ, *Renesansni lučni prozori i općinska palača u Trogiru*, Adrias 1, Split, 1987, str. 172). Nije isključena mogućnost da je i plastika s motivom anđela na portalu palače Draganić nastala u istoj klesarskoj radionici kao i potprozornik navedenog prozora.

Palača Draganić, gotički prozor na južnoj fasadi
Draganić Palace, a Gothic window on the south facade

Palača Draganić, gotički prozor na južnoj fasadi
Draganić Palace, a Gothic window on the south facade

Palača Draganić, barokni balkon na južnoj fasadi
Draganić Palace, a Baroque balcony on the south facade

Summary

**Biserka Tadić, Jagoda Marković,
 Katarina Horvat-Levaj**

Analysis of the North-Eastern Part of the Historical Core in Šibenik

The study of the most interesting north-eastern part of Šibenik from the point of view of urban development consists of the following chapters: The Influence of Medieval Historical Events on the Main Urban Structure of Šibenik, The Spatial Organization of the Eastern Part of Šibenik, The Architectural Development of the Eastern Part of Gorica, The Spatial Organization of Block E II, The Chronology of the Construction of Block E II, and the Catalogue.

The building of Šibenik – which is basically Medieval (Town, Dolac) – shows many irregularities in the raster of the communication network, as well as in the formation of blocks; this indicates some spontaneity of growth which is in itself in sharp contrast to the regularly »planned« blocks of eastern Gorica. We would like to discuss these »planned« blocks. We have tried to interpret the causes for such regular building by giving a short account of historical events and how they influenced the formation of the town buildings. This analysis pointed to the existence of two types of blocks and their positions. The differences in the building of the two types are the result of the changing

structure of the inhabitants: those that live in exceptional buildings, gathered around a core, as is the case with sacral complexes or brotherhoods, and those that consist of small families who were living in a limited area with the condition that the source of their existence – the land – was close enough. This structure is manifested in the type of architecture, whether it expresses clear and recognizable characteristics of urban architecture, which is the case with the exclusive central blocks of Gorica, or whether it is prevalingly rustic (in the spatial organization or in the interpretation of stylistic indications) such as those in a line of smaller blocks next to the city walls.

The analysis of the typical block E II helped to define the stages of its construction, taking into account all the elements and conditions which influenced its formation (the putting together of medieval plots with Draganić Palace, the connection with the Brotherhood and the Church of the Holy Spirit, etc.).

Finally, through the choice of three typical buildings in Block E II we have tried to emphasize the methodological justification for the systematic analysis and evaluation of every individual building through some concrete examples. Only a thorough and detailed text analysis – the description of every individual building in the city, followed by the relevant documentation – architectural drawings of ground plans, the side elevation and details, as well as the archival information – can result in scientifically founded conclusions about the development of cities and their layers, and thus the integral historic core.